

УДК 330.341.1 + 338.2

Карпенко А.В.¹, Карпенко О.В.², Карпенко В.А.³

¹ проф. НУ «Запорізька політехніка»

² асп. НУ «Запорізька політехніка»

³ студ. НУ «Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЙНА КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Сучасний світовий економічний розвиток визначається необхідністю переходу до інноваційної моделі зростання, що є ключовою компонентою стійкості та конкурентоспроможності країни. Значна роль у забезпеченні такого розвитку належить кластерам, які створюють унікальне середовище географічної концентрації акторів (бізнес, університети, фінансові установи, а також інфраструктурні посередники тощо) здатних генерувати потужну економічну синергію. Вони прискорюють трансфер технологій та обмін формалізованими та неформалізованими інтелектуальними активами, що є необхідною умовою для швидкої комерціалізації інновацій та підвищення глобальної конкурентоспроможності. Це ефективно знижує інноваційні ризики та витрати для окремих компаній, особливо малого та середнього бізнесу. У Європі кластери допомагають МСБ інтегруватися в міжнародні ланцюги вартості, створюють близько 25% усіх робочих місць, сприяють регіонам свого розміщення демонструвати вищі показники ВВП на душу населення та економічного процвітання, є ключовим механізмом для забезпечення «зеленої» та цифрової трансформації європейської промисловості тощо [1].

Для України, особливо в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення, критичне значення має активний розвиток інноваційних промислових високотехнологічних кластерів для успішної інтеграції у глобальні економічні ланцюги доданої вартості та забезпечення технологічного суверенітету. Кластери є ефективним інструментом консолідації наявного потенціалу компаній з метою досягнення потужної синергії, що дозволяє нівелювати негативні наслідки взаємної недовіри та надмірної конкуренції на локальних територіях [2].

Інноваційний розвиток кластерів визнано ключовим механізмом економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності на регіональному та національному рівнях. Кластер являє собою географічно сконцентровану групу взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у суміжних галузях та пов'язаних інституцій (університетів, науково-дослідних інститутів, асоціацій), що конкурують, але й співпрацюють. Сутність кластера полягає у досягненні синергетичного ефекту через спільне використання ресурсів,

знань та інновацій [3]. Це особливо критично для України, оскільки кластери сприяють зменшенню трансакційних витрат, прискоренню трансферу знань та нівелюванню високих ризиків, притаманних воєнному та повоєнному періодам. В умовах системної кризи, кластери виступають точками економічного опору та зростання, концентруючи залишковий потенціал для швидкої модернізації та інновацій.

Світовий досвід демонструє, що успішні кластери створюються як з ініціативи держави («зверху»), так і на основі приватного бізнесу («знизу»).

Багато країн, що прагнули швидкої структурної перебудови економіки, використовували кластерну політику як інструмент державної інноваційної стратегії. Зокрема, у Фінляндії інвестування держави у високі технології, особливо в ІКТ через фінансові інструменти та інститути створило сприятливе середовище, що призвело до розквіту інноваційних компаній та формування потужних R&D хабів навколо університетів. Уряд Ірландії, використовуючи низькі корпоративні податки та цільові програми, активно залучав іноземні транснаціональні корпорації, а потім інтеграція місцевих університетів з R&D-центрами ТНК сприяла формуванню високотехнологічних кластерів [4].

Інша модель характеризується органічним зростанням кластера навколо унікальних конкурентних переваг або потужного наукового центру. Зокрема, у Німеччині кластери часто виникали на основі міцних місцевих традицій та сильного середнього бізнесу, а уряд потім здійснює їх підтримку через регіональні програми, що сприяють стандартизації та співпраці між МСБ та великими компаніями. У США кластери переважно концентруються навколо університетів, де основна роль держави полягає у формуванні регуляторних функцій (забезпечуючи захист ІВ та доступ до венчурного капіталу) [4].

Формування життєздатних кластерів в Україні вимагає системного підходу, що враховує поточні безпекові, економічні та інституційні виклики. Процес має бути цілеспрямованим і скоординованим: ініціація та аналіз; інституціоналізація та консолідація; фінансування та розвиток.

Першим кроком є ідентифікація потенційних кластерних ініціатив. Це передбачає: регіональне мапування конкурентних переваг (визначення галузей, які мають історичну спеціалізацію, значний експортний потенціал або критичну важливість для національної безпеки); виявлення «якорів» кластера (ідентифікація провідних компаній, які готові взяти на себе лідерство, та ключових генераторів знань у вибраній галузі); створення ініціативної групи (формування коаліції довіри між потенційними учасниками (бізнес, наука, влада) для визначення спільних цілей та стратегії. На цьому етапі критично важливе подолання ментального бар'єру недовіри, що історично притаманний українському бізнесу).

На другому етапі відбувається формалізація кластера як організації: визначення правової форми (реєстрація кластера, що забезпечує юридичну прозорість та можливість залучення грантового фінансування); розробка стратегії та плану дій (формулювання чіткої інноваційної стратегії кластера з пріоритетами на R&D, механізми трансферу технологій та планування виходу на міжнародні ринки); створення виконавчого органу (менеджменту) (кваліфікований кластерний менеджер, який є ключовою фігурою, відповідальною за щоденну координацію, нетворкінг, пошук партнерів та фінансування. Ефективний менеджмент є запорукою успіху кластера).

На третьому етапі важливо забезпечити фінансову стійкість кластера, яка є найбільшим викликом, особливо в Україні. Необхідно поєднувати декілька джерел: членські внески (забезпечення базової операційної діяльності); грантове та міжнародне фінансування (підтримка інноваційної інфраструктури та проєктів); державно-приватне партнерство (механізми державного стимулювання бізнесу інвестувати у спільні кластерні R&D проєкти через податкові пільги чи співфінансування); комерціалізація спільних послуг (спільні послуги для генерування власного доходу).

Таким чином, формування кластерів в Україні є складним, багатоетапним процесом, успіх якого залежить від здатності держави створити сприятливе інституційне поле, а бізнесу та науки – подолати недовіру та ефективно використовувати міжнародний досвід самоорганізації та державної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. European cluster panorama report 2024. European cluster collaboration platform, 2024. URL: https://www.clustercollaboration.eu/sites/default/files/document-store/Cluster_Panorama_2024.pdf
2. Карпенко А. В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія. Запоріжжя: ФОП В. В. Мокшанов, 2018. 510 с. URL : <https://jmonographs.donnu.edu.ua/article/view/6940>
3. Karpenko A.V., Sevast'yanov R.V. Development trends of the cluster movement in the economy of Ukraine. *Економічний вісник ДВНЗ “Український державний хіміко-технологічний університет”*. 2022. № 2. С. 144-157. URL : <http://dx.doi.org/10.32434/2415-3974-2022-16-2-144-157>
4. Competitive regional clusters: national policy approaches. Organisation for economic co-operation and development, 2007. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2007/05/competitive-regional-clusters_g1gh7f3e/9789264031838-en.pdf